

Izvorni znanstveni rad
UDK 94(497.5 Dubrovnik)“13/15”
Primljeno: 28.2.2013.

METODE I TEHNIKE KOMUNIKACIJE IZMEĐU VLASTI I POSLANIKA U PREGOVORIMA OKO PROŠIRENJA DUBROVAČKIH GRANICA

VALENTINA ZOVKO

SAŽETAK: Dubrovačke su vlasti krajem 14. i početkom 15. stoljeća uspješno pregovarale o teritorijalnom širenju zahvaljujući pravovremenom primanju odgovarajućih informacija. Poslanici su izvještavali vladu o tijeku i ishodima pregovora, a vlasti su im u uputama davale smjernice za djelovanje. Dolazilo je do zastoja u redovitoj prepiski zbog epidemija, sukoba, udaljenosti poslanika, promjene boravišta osoba kod kojih su se nalazili u poslanstvu i drugih okolnosti. Unatoč tome, u odlučujućim je trenucima diplomatska pošta kolala redovito. Ne želeći pre nagljenim potezima ugroziti dugoročni dobitak, dubrovačke su vlasti znale namjerno odugovlačiti s uputama poslanicima, a oni sami katkad su bili u iskušenju da trgovanjem informacijama ostvare osobnu korist. Zbog sve duže angažiranosti poslanika na pojedinom zadatku i njihove specijalizacije za određeno područje ili osobu, vremenom se razvila ustanova stalnog diplomatskog poslanika, kao prijelaz srednjovjekovne u novovjekovnu diplomaciju. Začeci su vidljivi već u pregovorima tijekom Konavoskog rata.

Ključne riječi: Dubrovnik, poklisari, izvještavanje, komunikacija, pregovaranje, širenje teritorija, diplomacija, 15. stoljeće

Keywords: Dubrovnik, envoys, reporting, communication, negotiation, territorial expansion, diplomacy, 15th century

1. Informiranost - nužan preduvjet uspješnosti pregovora

Uspješnost pregovora o proširenju dubrovačkih granica umnogome je ovisila o izvještavanju kao važnijoj funkciji diplomatskih poslanstava. Potpuno, pravovremeno

Valentina Zovko, asistentica na Odjelu za povijest Filozofskog fakulteta u Zadru. Adresa: Obala kralja Petra Krešimira IV. 2, 23 000 Zadar. E-mail: vzovko@unizd.hr

i analitičko izvještavanje stvaralo je preduvjete za ispravno predviđanje budućih događanja. Vodstvo grada odlučivalo je o stjecanju novih teritorija uvažavajući informacije koje su do njega stizale različitim kanalima. Dubrovački poklisari bili su *oči i uši* vlasti na terenu, pa ne čudi što su neprekidno pozivani da često i opširno izvještavaju o tijeku diplomatskih misija kojima su stajali na čelu.¹ Vlasti nisu dolazile do novih saznanja samo preko poslanika, trgovaca i drugih građana koji su se privremeno ili stalno našli izvan domovine, nego i od mnogih stranaca koji su se zatekli u njihovu gradu.² Društvene mreže interakcije imale su prepoznatljive i relativno čvrste konture. Uspostavljene su u cilju postizanja vlastitih vitalnih interesa, a obaviještenost je bila njihov važan dio.

Venecija je bila glavno europsko središte političkih i ekonomskih novosti u 15. i 16. stoljeću. Te su novosti bile prikupljane diplomatskim, trgovačkim i političkim kanalima.³ Dubrovnik je imao istu ulogu u svom okruženju, pri čemu je prevagu odnio njegov povoljan geografski položaj. "Komunikacijski prostor" podrazumijevao je prostorno jedinstvo unutar kojega se ostvarivala pojačana mobilnost ljudi i razmjena dobara i ideja. Vlasti su kreirale okvir "komunikacijskog prostora" kroz gospodarsku politiku, pravo i običaje, upravno-birokratski aparat i urbanizam, koji su tvorili temelje za uspostavu ekonomskih, društvenih i kulturoloških veza. "Komunikacijski prostor" nije bio određen samo svojim unutrašnjim strukturama, već prije svega povezanošću s prostorima sličnog karaktera.⁴ Njegovo oblikovanje pospješilo je dubrovačko preuzimanje i nasljedovanje dominantnih komunikacijskih formi, uobičajenih na onodobnom europskom Zapadu. Izvještavanje na dubrovačkom primjeru potvrđuje postojanje identičnih problema koji su mučili i njihove uzore u diplomaciji, prije svega Mletačku Republiku i druge talijanske gradove-države, ali i konstantni napredak u efikasnosti prenošenja poruka.

¹ *Lettere e commissioni. Lettere di Levante* (dalje: *Lettere di Levante*), ser. 27.1, sv. 4, f. 52v (16.11.1403), Državni arhiv u Dubrovniku (dalje: DAD); f. 65r (31.4.1404); sv. 7, f. 78r (14.8.1413); ... *et di queste et de ogni altre nouvelle che d'ogni parte potesse sentire ne date a saper per vostra lettera* (sv. 10, f. 89v, 1.6.1428); f. 95v (14.7.1428); sv. 11, f. 9v (7.11.1430).

² William H. McNeil, *Venice: The Hinge of Europe, 1081-1797*. Chicago-London: University of Chicago, 1974: 157.

³ Vidi: Peter Burke, »Early Modern Venice as a Center of Information and Communication.«, u: *Venice Reconsidered. The History and Civilization of an Italian City-State, 1297-1797*, ur. J. Martin i D. Romano. Baltimore-London: The Johns Hopkins University, 2000: 391.

⁴ Oliver J. Schmitt, »Das venezianische Südosteuropa als Kommunikationsraum (ca. 1400-ca. 1600)«, u: *Balceni occidentali, Adriatico e Venezia fra XIII e XVIII secolo / Der westliche Balkan, der Adriaraum und Venedig (13.-18. Jahrhundert)*, ur. Gherardo Ortalli i Oliver Jens Schmitt. Venezia-Wien: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, 2009: 78-79.

Poklisari nisu samo slali nove obavijesti u Dubrovnik, već su ih i prenosili osobama kod kojih su boravili u poslanstvu, što je pomagalo uspostavi i razvoju prijateljskih odnosa koji su podupirali realizaciju dubrovačkih vanjskopolitičkih ciljeva. Benedikt de Gundula imao je dopuštenje obznaniti vojvodi Sandalju Hraniću informacije o stanju u čitavoj Europi i na Istoku koje su posjedovali Dubrovčani, pa je na neki način bio njegova “veza sa svijetom”.⁵

Dubrovački poslanici nisu dolazili do korisnih informacija samo kontaktima s osobama kod kojih su boravili u poslanstvu, nego i sa svima koji su mogli posjetiti pregovore i dati im korisne savjete. Marin de Bona je 1407. godine na ugarskome dvoru morao razgovarati sa Stiborom Stiborićem i Pipom Sanom.⁶ Mihoč de Resti i Rafael de Goče dobili su 1410. godine kredencijalna pisma za dužda i despota, te za njihove poslanike, ako ih susretnu na ugarskome dvoru.⁷ Da dođu do novih informacija, Nikola de Georgio i Marin de Gundula dobili su 1428. godine ovlasti da stupe u kontakt sa svima koji su im u tome mogli pomoći, pa i Djedom Crkve bosanske, u slučaju da ga sretnu.⁸ Isti su se poklisari jednom prigodom zahvalili “kao prijatelju i bratu” Sandaljevu poslaniku, koji ih je savjetovao.⁹

Nisu sačuvani izvještaji poslanika koji su se našli na čelu važnih misija sa zadaćom proširenja dubrovačkih granica. Iz arhivske serije *Lettere di Levante - Litterae et commissiones levantis*, koja čuva upute poklisarima, može se djelomično rekonstruirati njihov sadržaj jer su registrirani prema imenima poslanika.¹⁰ U analizi uputa poslanicima prevladavaju one iz 20-ih i 30-ih godina 15. stoljeća, pa će zaključci o metodama i tehnikama komunikacije poslanika i vlade biti izvedeni najvećim dijelom na primjeru stjecanja Konavala.

⁵ *Lettere di Levante*, sv. 10, f. 138r (18.5.1430); f. 192v (12.8); f. 198r (19.8); sv. 11, f. 2r (12.9); f. 4v (23.9); f. 6v (30.9); f. 43v (28.2.1431).

⁶ Giuseppe Gelcich i Lajos Thallóczy, *Diplomatarium relationum reipublicae ragusanae cum regno Hungariae*. Budapest: Kiadja a M. Tud. Akademia Tort. Bizottsaga, 1887: 175.

⁷ G. Gelcich i L. Thallóczy, *Diplomatarium*: 130-131.

⁸ *Se per caso voi vi trouasse col died et lui con voi salutatelo per parte nostra et dando gli la lettera de credenza dite gli quanto la terra a buona speranza in lui et narando gli le nouitate facte sopra li nostri mercatanti et monstrando li pericoli et danni predicti pregatelo che se adoperi con la maiesta del re che queste novita non sia* (1.6.1428; *Lettere di Levante*, sv. 10, f. 89v).

⁹ *Lettere di Levante*, sv. 10, f. 89r (1.6.1428).

¹⁰ Ta arhivska serija ne obuhvaća razdoblje širenja na Primorje 1399. i Sandaljev dio Konavala 1419. godine.

2. Izvješća poslanika

2.1. Forma

Sve do 13. stoljeća izvješća nisu bila uobičajena, izuzev u bizantskoj diplomaciji i svima onima na koje je snažno utjecala, poput mletačke.¹¹ Pisano izvještavanje o tijeku i rezultatima diplomatskih pregovora na europskom je Zapadu prihvaćeno s priličnim kašnjenjem. Gotovo potpuno nepostojanje pisanih tragova do posljednje četvrtine 14. stoljeća treba objasniti upravno-birokratskim prioritetima. Čuvali su se isključivo oni dokumenti koji potvrđuju dugoročna prava, poput povelja i privilegija, ali ne i oni čija je vrijednost bila dvojbena, a iskoristivost trenutna, kao što su diplomatski izvještaji.¹² Arhiviranje je bilo nesustavno i bez namjere da se izgradi mreža informacija koje su stizale iz vrlo udaljenih područja. Dominantnu usmenu tradiciju izvještavanja o tijeku i ishodima diplomatskih pregovora potisnula je potreba za izgradnjom precizne i učinkovite komunikacijske mreže. Mletačko Veliko vijeće odlučilo je 1268. godine da poslanici moraju podnijeti pisano izvješće najkasnije petnaest dana po povratku s misije. Statut Perugie iz 1342. zahtijevao je od poslanika podnošenje pisanog izvještaja po njihovu dolasku u grad.¹³ Sjeverno od Alpa pisani izvještaj nije imao veće značenje, pa je mogao biti vrlo kratak i jednostavan. Mletačka diplomatska praksa poznavala je dva dominantna tipa izvještaja: odgovor točku po točku na uputu i kratki dnevnik misije s najvažnijim dnevnim događajima.¹⁴

Svakodnevna diplomatska korespondencija bila je vrlo obilna, jer se od revnog diplomata očekivalo da puno piše. Tako je, primjerice, mletački poslanik u Rimu poslao 394 pisama u 365 dana, a jedan drugi 472 pisma u jednoj godini.¹⁵

O izgledu izvještaja dubrovačkih poslanika možemo samo nagađati. Moguće je da su i oni slijedili formu pisanja koja je nalagala tematsko raščlanjivanje u

¹¹ Donald E. Queller, *The Office of Ambassador in the Middle Ages*. Princeton: Princeton University Press, 1967: 122.

¹² John K. Hyde, »The role of diplomatic correspondence and reporting: news and chronicles.«, u: John Kenneth Hyde i Daniel Philip Waley, *Literacy and its uses: Studies on Late Medieval Italy*. Manchester University Press: Manchester-New York, 1993: 237.

¹³ D. E. Queller, *The Office of Ambassador*: 141-142; J. K. Hyde, »The role of diplomatic correspondence and reporting«: 236.

¹⁴ J. K. Hyde, »The role of diplomatic correspondence and reporting«: 217.

¹⁵ Bernard Doumerc, »Georges d'Armagnac, francuski veleposlanik u Mlecima i njegovi špijuni u doba Marina Držića (1530.-1560).«, u: *Tajna diplomacija u Dubrovniku u XVI. stoljeću*, ur. Mirjana Polić Bobić. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2011: 31.

zasebna, manja poglavlja. Tada bi korespondirala formi instrukcija, koje su često bile izvedene po istom načelu.¹⁶

2.2. Sadržaj

O tijeku i napredovanju diplomatskih misija poklisari su obavještavali Vladu pisanim izvještajima, u kojima nisu nastupali isključivo u ulozi promatrača. Njihovi sudovi imali su dostatnu snagu da utječu na kreatore odluka o širenju granica Republike. Poklisari i vlastelini zaduženi za sastavljanje uputa bili su uključeni u “tekstualnu zajednicu”¹⁷ koja je konzumirala iste predloške nastale kritičkim poimanjem realnosti. Stavovi i procjene poklisara imali su važnu ulogu u donošenju budućih odluka, pa ne može stajati mišljenje da je njihov položaj u toj zamišljenoj zajednici bio posve ovisan i pasivan. Instrukcije i izvješća tvorile su oblik argumentiranog dijaloga u nastojanjima da se pronađu najbolja rješenja kao odgovor na potrebe svakodnevice. Mletački poklisari čak su iskazivali veliku dozu kritičnosti prema napucima koje su dobivali. Pisali su vlastima da im se čini neizvedivo ono što se od njih traži te da će provedba njihovih zahtjeva dovesti do potpunog i konačnog uništenja *Serenissime*.¹⁸

U dubrovačkim okvirima, tijekom pregovora o stjecanju novih teritorija, nije dokumentirana takva odvažnost poslanika. Njihove slobode bile su određene tekstem naputka koji ih je usmjeravao do realno najvišeg ostvarivog cilja, uz precizirane ovlasti i granice do kojih smiju ići u popuštanju.¹⁹ Već je u Statutu određeno da samovoljno postupanje poklisara podliježe strogim sankcijama, od opomene i ukora, novčane kazne i gubitka plaće, do pokretanja sudskog spora, koji je mogao rezultirati gubitkom prava vršenja javnih službi, pa čak i kaznom progona.²⁰ Takva samovolja vidljiva je prilikom pregovaranja o ustupanju dijela Konavala vojvode Radoslava Pavlovića, kada se saznalo da su neki senatori

¹⁶ *Lettere di Levante*, sv. 8, f. 146v-148v (19.2.1423); f. 145r-v (16.2.1423); sv. 10, f. 127v-129r (9.5.1430).

¹⁷ Pojam je u uporabu uveo i definirao Brian Stock, *The implications of literacy. Written language and models of interpretation in the eleventh and twelfth centuries*. Princeton: Princeton University Press, 1983: 90.

¹⁸ J. K. Hyde, »The role of diplomatic correspondence and reporting«: 236.

¹⁹ Jean J. Jusserand, »The School for Ambassadors.«, u: J. J. Jusserand, *The School for Ambassadors and Other Essays*. New York-London: Putnam, 1925: 34; Garrett G. Mattingly, *Renaissance Diplomacy*. New York: Dover Publication, 1988: 35; D. E. Queller, *The Office of Ambassador*: 110.

²⁰ *Statut grada Dubrovnika*, prir. Baltazar Bogišić i Konstantin Jireček. Dubrovnik: Državni arhiv u Dubrovniku, 2002: 48.

i poslanici postupili protivno odlukama vijeća 1423. godine. Odluka je bila da se pojedinci isključe iz vijeća i da im se na deset godina oduzmu povlastice.²¹ Dubrovački poklisar Pasko de Resti dobio je zbog individualne intervencije nešto blažu kaznu ukora. Pokušao je samoinicijativno pomiriti bosanskog kralja Tvrtka II. s Vukom Banićem, kojemu je u tu svrhu uputio pismo. O tome je izvijestio Vijeće umoljenih, koje mu je odgovorilo da je prekoračio ovlasti.²²

Dubrovački poklisari nisu pisali isključivo o novostima vezanima uz tijek pregovora, nego o svemu što su smatrali da je važno za budućnost grada. Veliku opasnost dubrovačkoj opstojnosti predstavljala je misija mletačkog poslanika Ivana de Zorzi u Bosni početkom 20-ih godina 15. stoljeća. Čini se da je Republika Sv. Marka planirala oduzeti Dubrovčanima trgovački primat u unutrašnjosti Bosne, prije svega na trgu Drijeva,²³ zbog čega su poklisari nastojali dobiti podršku bosanskog kralja. Zbog alarmantne situacije, prepiska poklisara s vladom bila je posebno intenzivna krajem 1422.²⁴ i početkom iduće godine.²⁵ Nikola de Goçe i Vlaho de Georgio rasptivali su se 1423. godine kod Sandalja o detaljima poslanstva tog mletačkog poslanika, kojemu je po drugi puta povjerena diplomatska misija u Bosni. Zapovjedeno im je da izvijeste sve što znaju o njegovim kontaktima s vojvodom,²⁶ no pregovarao je o uvjetima ustupanja Kotora Mlečanima, a to nije predstavljalo prijetnju dubrovačkim interesima. Vijećnicima je bio mnogo važniji izvještaj Nikole de Georgio i Marina de Gundula iz 1428. godine, jer su u njemu obznanili informaciju da je bosanski kralj poslao u Veneciju svog izaslanika Restoja.²⁷

²¹ *Acta Consilii Rogatorum*, serija 3, sv. 3, f. 149v (17.4.1423), DAD; Zdenka Janeković Römer, »O poslaničkoj službi i diplomatskom protokolu Dubrovačke Republike u 15. stoljeću.«, u: *Zbornik diplomatske akademije*. Simpozij *Hrvatska srednjovjekovna diplomacija*, sv. 4/2, ur. Mladen Andrić i Mirko Valentić. Zagreb: Diplomatska akademija Ministarstva vanjskih poslova Republike Hrvatske, 1999: 199. O kazni gubitka statusa i službe vidi: Nella Lonza, *Pod plaštem pravde. Kaznenopravni sustav Dubrovačke Republike u XVIII. stoljeću*. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1997: 157-159.

²² *Ma per che noi hauemo veduta una lettera da voy solo messer Pasquale, le quale ne a data el dicto Volcho, per la quale appare che voi messer Pasquale li scriuete che vi siete intromesso a reconciliare el dicto Volch com messo lo re... de la qual cosa molto ci marauiglemo et non vi possemo la l'dare permito di tal cosa e auete fatto male, che come voi sapete ambaxiadori non doueui parlar fuor della vostra comission ne parlare ne preghare per nesun che non sia ragusea senza expresa nostra lettera e comession* (16.2.1423; *Lettere di Levante*, sv. 8, f. 145r).

²³ Mihailo Dinić, *Državni sabor srednjovjekovne Bosne*. [Posebna izdanja, knj. 236]. Beograd: Srpska akademija nauka, 1955: 55.

²⁴ *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 3, f. 114r (12.10.1422); f. 115r (15.10); f. 115v (16.10); f. 117r (19.10); f. 130v (30.11); f. 131r (3.12); f. 134r (25.12).

²⁵ *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 3, f. 135v (13.1.1423); f. 136r (16.1); f. 145v (6.3).

²⁶ *Lettere di Levante*, sv. 9, f. 23r (8.11.1423).

²⁷ *Lettere di Levante*, sv. 10, f. 88r (15.5.1428).

Poklisari su morali proniknuti u sadržaj tih kontakata, jer je mletačka politika na istočnojadranskoj obali ozbiljno prijetila dubrovačkim interesima. Nedugo poslije toga, isti su poslanici izvijestili da Turci planiraju prodor u Bosnu, što se neminovno moralo odraziti na Grad i njegovu politiku u zaleđu.²⁸

Uz redovito izvještavanje, mletačka vlada očekivala je od svojih poslanika i formalna izvješća po okončanju misije (*relazioni*), koja su sadržavala podatke o političkoj, ekonomskoj i vojnoj snazi, te o slabostima zemlje u kojoj su bili akreditirani.²⁹ Po povratku s misije morali su upoznati Senat sa svim obavijestima koje su prikupili u zemlji u kojoj su bili u poslanstvu. Tako je Gasparo Contarini, najpoznatiji mletački diplomat 1530-ih godina, svoj izvještaj čitao sedam sati.³⁰ Završna izvješća često su bila slabe kvalitete jer su bila formalna i stilizirana, a u njima je bilo malo konkretnih podataka. Više su govorila o svojim autorima, nego o realnim društveno-političkim zbivanjima.³¹ Po povratku u Dubrovnik poklisari su podnosili diplomatski izvještaj i polagali račune o rashodima. Svaki član vijeća mogao je prigovoriti ako je smatrao da se poklisar nije držao instrukcije.³² Prekoračenje ovlasti ili neizvršavanje naloga bez valjanog opravdanja podlijegalo je oštrim sankcijama, jer su poklisari u prisezi prije odlaska obećavali da neće dopustiti da itko ili išta, pa ni oni sami, upropasti tijek i ishod poslanstva.³³

3. Upute vlasti

3.1. Forma

Naputak, koji je dubrovačkim poklisarima bio “osnovni vodič” za djelovanje, imao je ustaljene i prepoznatljive dijelove. Središnji dio upute sugerirao je poslanicima stav prema nekom pitanju ili problemu. Naputak je sastavljan u Malom vijeću

²⁸ *Lettere di Levante*, sv. 10, f. 89v (1.6.1428).

²⁹ P. Burke, »Early Modern Venice as a Center of Information and Communication«: 393; Donald E. Queller, »How to Succeed as an Ambassador.« *Studia Gratiana* 17 (1972): 670-671; Edward Muir, *Civic Ritual in Renaissance Venice*. Princeton: Princeton University Press, 1981: 32.

³⁰ B. Doumerc, »Georges d'Armagnac«: 31.

³¹ Charles H. Carter, »The Ambassadors of Early Modern Europe.«, u: *From the Renaissance to the counter-Reformation. Essays in Honor of Garrett Mattingly*, ur. C. H. Carter. New York: Random House, 1965: 278-280. Pregled ocjena historiografije o vrijednosti mletačkih završnih izvještaja, posebno analizu izvještaja poslanika iz Konstantinopola vidi u: Eric C. Dursteler, »Describing or distorting the “Turk”? The *relazioni* of the Venetian ambassadors in Constantinople as historical source.« *Acta Histriae* 19 (2011): 231-248.

³² Branislav M. Nedeljković, *Liber viridis*. Beograd: SANU, 1984: 345.

³³ *Statut grada Dubrovnika*: 164-165.

prema napucima Senata. Nakon donošenja nacрта se ispravljao, nadopunjavao i odobravao. U tročlano povjerenstvo, kojemu je povjerena njegova izrada, redovito su birani vlastelini do čijeg se mišljenja držalo u donošenju vanjskopolitičkih odluka. Mnogi od njih bavili su se trgovinom i/ili poslaničkom službom, što im je omogućavalo upoznavanje s ekonomskim i političkim novostima u okruženju i znatno šire.³⁴ Istaknuti poklisari Pavao Đivov de Gundula, Mihoč Šimunov de Resti, Andrija Martolov de Volčo, Nikola Petrov de Poča, Ivan Jakovljević de Gundula, Pasko Matejev de Resti i brojni drugi nisu angažirani samo za sastavljanje instrukcija dubrovačkim poslanicima koji su se u poslanstvu zatekli u bližem susjedstvu³⁵ ili širom Europe,³⁶ nego i gostujućim poslanicima u Dubrovniku,³⁷ te za sastavljanje nacрта pisama hrvatsko-ugarskom,³⁸ bosanskom³⁹ i aragonskom kralju,⁴⁰ Sandalju,⁴¹ Radoslavu,⁴² despotu⁴³ i dubrovačkim trgovcima,⁴⁴ što govori u prilog povjerenju i ugledu koji su uživali.

3.2. Sadržaj

Sadržaj uputa bio je vrlo raznovrstan i nije se odnosio isključivo na pregovore o proširenju teritorija. Primjerice, dubrovačke vlasti nastojale su iskoristiti važne događaje iz privatnog života osoba na čijim su dvorovima imali poslanike za ishodenje neke povlastice ili dokidanje štetnog običaja. Nikola Matejev de Georgio i Marin Jakovljević de Gondula nastojali su iskoristiti dobro raspoloženje bosanskog kralja Tvrtka II. uoči skorog vjenčanja za ukidanje novouvedenog običaja bolanja srebra.⁴⁵ Upute su se bavile i različitim molbama osoba kod kojih su poslanici

³⁴ Vidi na primjeru Luke de Bona u: Irmgard Mahnken, *Dubrovački patricijat u XIV veku*, 1. [Posebna izdanja, knj. 340]. Beograd: SANU, 1960: 153-155.

³⁵ *Acta Minoris Consilii*, ser. 5, sv. 2, f. 111v (19.2.1420), DAD; sv. 3, f. 99v (6.11.1423).

³⁶ *Acta Minoris Consilii*, sv. 4, f. 24v (21.6.1429).

³⁷ *Acta Minoris Consilii*, sv. 3, f. 47r (12.2.1423).

³⁸ *Reformationes*, ser. 2, sv. 33, f. 209v (25.11.1411), DAD; sv. 34, f. 16v (13.3.1412); *Acta Minoris Consilii*, sv. 3, f. 50 (25.2.1423).

³⁹ *Acta Minoris Consilii*, sv. 3, f. 249v (20.8.1425).

⁴⁰ *Acta Minoris Consilii*, sv. 4, f. 112r (8.10.1427).

⁴¹ *Acta Minoris Consilii*, sv. 2, f. 200r (21.6.1421); f. 208r (30.7).

⁴² *Acta Minoris Consilii*, sv. 5, f. 89v (15.1.1431).

⁴³ *Acta Minoris Consilii*, sv. 1, f. 141r (11.6.1417); sv. 2, f. 190r (26.4.1421); sv. 3, f. 172v (4.11.1424).

⁴⁴ *Acta Minoris Consilii*, sv. 1, f. 160r (19.10.1417).

⁴⁵ *Notes et extraits pour servir a l'histoire des croisades au XVe siècle*, sv. 2, ur. Nicola Iorga. Paris: Ernst Leroux, 1899: 242; Anto Babić, »Diplomska služba u srednjovjekovnoj Bosni.« *Radovi Naučnog društva Bosne i Hercegovine* 5 (1960): 35.

boravili. Obuhvaćale su slanje liječnika,⁴⁶ opskrbu oružjem,⁴⁷ nabavku različitih predmeta,⁴⁸ živežnih namirnica,⁴⁹ željenih nekretnina u Gradu⁵⁰ i sl.

Upute i izvještaji poslanika sadržajno su se prilagođavali aktualnim događanjima. Iako su poruke u njima bile prilično jednostavne, bez česte uporabe metafora ili apstraktnog jezika, neki njihovi dijelovi mogli bi se okarakterizirati kao *discursive literacy*. To Michael Mann tumači kao sposobnost pisanja i čitanja tekstova koji nisu isključivo formulacijski, već pretpostavljaju argumentacijske i komunikacijske vještine u pisanom obliku.⁵¹ “Diskursivna poruka” ne zadržava svoju originalnu formu, nego se značenjem prilagođava određenom vremenu, što ju dovodi u vezu s mitom i ideologijom.

Argumentacija koju je gradska vlast sugerirala dubrovačkim poklisarima u dokazivanju prava na teritorijalno vlasništvo ponekad je uključivala aktivaciju ideološke infrastrukture i mitoloških elemenata. Tijekom diplomatske borbe za stjecanje Konavala gradske vlasti poslužile su se historiografskom jezgrom prema kojoj Dubrovnik vuče korijene iz antičkog Epidaura, pa mu taj teritorij inercijom pripada. “Epidaurske priče”⁵² više su puta podcrtavane i naglašavane u iznošenju zahtjeva za prepuštanje Konavala na dvorovima hrvatsko-ugarskih

⁴⁶ Kako su Dubrovčani koristili pružanje zdravstvenih usluga u diplomatske svrhe vidi: Biserka Beliza i Zlata Blažina-Tomić, »Dubrovački liječnici u službi dubrovačke diplomacije u srednjem vijeku.«, u: *Zbornik diplomatske akademije*, Simpozij *Hrvatska srednjovjekovna diplomacija*, sv. 4/2, ur. Mladen Andrić i Mirko Valentić. Zagreb: Diplomatska akademija Ministarstva vanjskih poslova Republike Hrvatske, 1999: 205-213.

⁴⁷ *Lettere di Levante*, sv. 10, f. 170v (26.6.1430); f. 173v (30.6.1430); f. 175r (1.7.1430).

⁴⁸ *Giuchus Goychouich aurifex...promisit et...obligavit ser Benedicto de Gondola presenti et recipienti nomine voyuode Sandagl facere per totum mensem madii proxime futuri fiaschum unum argenti... dictus Giuchus teneatur ei debeat refficere ipsum fiaschum omnibus suis expensis damno et interesse usque quo dictus fiaschus sibi placuerit... Qui Giuchus habuisse et recepisse a dicto ser Benedicto occasione dicti fiaschi fiendi per ipsum libras duodecim argenti fini*. Vidi: Cvito Fisković, »Dubrovački zlatari od XIII do XVII stoljeća.« *Starohrvatska prosvjeta* 3/1 (1949): 219; Esad Kurtović, *Veliki vojvoda bosanski Sandalj Hranić Kosača*. Sarajevo: Institut za istoriju, 2009: 395, nap. 1465.

⁴⁹ *Lettere di Levante*, sv. 8, f. 138v (13.12.1422).

⁵⁰ *Reformationes* sv. 31, f. 123v (10.12.1398); f. 124v (27.1.1399); f. 127v (13.2.1399).

⁵¹ Michael Mann, *The Sources of Social Power*, sv. 2. New York: Cambridge University Press, 1993: 36.

⁵² U ispravi obitelji Sanković iz 1391. godine kao obrazloženje za ustupanje Konavala stoji da su “ljudi staroga grada (Epidaura) rodili i naslijedili vlastele grada Dubrovnika, a kada se stari grad rasu i opusti tada gospoda raška i humska krivinom posjedoše i po sili uzeše Konavalsku župu i druga mjesta toga grada. Stoga je pravo i dostojno svakomu vratiti i dati svoje pravo i svoju baštinu plemenitu stazu” (*Monumenta serbica spectantia historiam Serbiae, Bosnae, Ragusii*, prir. Fr. Miklosich. Viennae: Braumüller, 1858: 217).

kraljeva Ludovika I,⁵³ Žigmunda Luksemburškog,⁵⁴ ali i na Porti.⁵⁵ To je primjer kako dubrovačko vodstvo nije samo čuvalo tradiciju nego ju je i "obogatilo" mitskim slojem, elementima simbolike i legendi, čime je učvršćivalo i legitimiziralo vješto konstruiranu sliku realnosti koja je odgovarala njihovim političkim ciljevima.⁵⁶ Sustavom ideja i poruka koje su odašiljali, stvarali su pseudorealnost koja je imala specifičnu funkciju u vremenu u kojem je nastala.

4. Frekvencija izmjene pisane komunikacije između poklisara i vlasti

4.1. Kašnjenja u izmjeni prepiske

4.1.1. Kašnjenja u izmjeni prepiske zbog višednevnog izglasavanja naputka

Na dugim su sjednicama dubrovačke vlasti pažljivo razmatrale tekst upute kako bi sadržana rješenja polučila najprobitačnije rezultate. To je nekad odgađalo slanje novih instrukcija, što je poslanicima otežavalo nastup. Na iznesenu žalbu zbog kašnjenja novih uputa Benedikt de Gundula je dobio odgovor da svaku mora odobriti Vijeće umoljenih, u kojemu se ponekad raspravljalo više dana.⁵⁷ Trud uloženi u izradu uputa potvrđuje primjer poslanstva u Ugarsku 1413. godine. Mihoč de Resti, Pavao de Gundula i Luka de Bona izabrani su 22. srpnja da sastave uputu tom poslanstvu.⁵⁸ Ona je 27. srpnja pročitana u Vijeću umoljenih, ali je rasprava odgođena do sljedeće srijede.⁵⁹ Vijeće umoljenih dalo je dozvolu

⁵³ Vinko Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808.*, sv. 1. Zagreb: Nakladni zavod Matice hrvatske, 1980: 132; Zdenka Janeković Römer, »Stjecanje Konavala: antička tradicija i mit u službi diplomacije.«, u: *Konavle u prošlosti, sadašnjosti i budućnosti*, sv. 1, ur. Stjepan Čosić. Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1998: 39.

⁵⁴ *...che Canale et altre cose, che nostro patrimonio, zoe de la oriunda terra nostra Epidauro con certe altre contrade a nui visine, le qual in questa guerra passada cum li Bossignani, ne face grande infestacione, le clemencia de la soa serenitate, se degni a non le offerir ad altri* (G. Gelcich i L. Thallóczy, *Diplomatarium*: 174-175).

⁵⁵ Ćiro Truhelka, »Konavoski rat (1430.-1433.)« *Glasnik Zemaljskog muzeja Bosne i Hercegovine* 29 (1917): 181-182.

⁵⁶ Opsežno o tome vidi: Z. Janeković Römer, »Stjecanje Konavala«: 31-45.

⁵⁷ *Li marauigliate del tardare che voi direte faciamo a dare risposta alle vostre la qual molto bramate de auer con presteza. A questo vi dicemo che noi di qua molto siamo solliciti a risponderi sempre al bisogno, et non ne retardiamo... come voi ben sapete non si puo fare con mancho che non si vada alli nostri consigli per consigliar sopra ciò, e di puo bisogna fare le officiali a formare la risposta* (*Lettere di Levante*, sv. 10, f. 146v, 7.6.1430).

⁵⁸ Vinko Foretić, *Otok Korčula u srednjem vijeku do g. 1420*. Zagreb: JAZU, 1940: 183.

⁵⁹ *Reformationes* sv. 34, f. 202v (27.7.1413); V. Foretić, *Otok Korčula*: 183.

vlastelinima koji su je pisali da je do tada dorade, ako smatraju da je potrebno. Rasprava je po drugi put odgođena 1. kolovoza, i to do idućega petka.⁶⁰ Dva dana kasnije je započela, no pomaknuta je na subotu. Konačno je 5. kolovoza uputa poklisarima potvrđena i određeno je da moraju otputovati do sljedeće subote.⁶¹ Rok za odlazak iz Dubrovnika odgođen im je opet, do idućeg ponedjeljka.⁶² Napokon je 14. kolovoza izglasan dodatak naputku, poklisarima su predani kredencijali i uputa, čime su završile pripreme za njihov odlazak.⁶³ Početkom prosinca 1413. godine odlučeno je da se istim poslasticima pošalje nova uputa,⁶⁴ no slanje je u više navrata odgađano zbog izbora osoba kojima će biti povjereno sastavljanje,⁶⁵ tako da je ođaslana tek koncem mjeseca.⁶⁶

4.1.2. Kašnjenja u izmjeni prepiske zbog teškoća koje su pratile srednjovjekovna putovanja

Zbog kašnjenja u isporuci, što je bio najveći problem srednjovjekovne diplomacije, izvještaji i upute nisu stizali redovito, niti slijedom kojim su slani. Duga, skupa i opasna putovanja često su predstavljala prepreku razmjeni informacija. Poslanici su najčešće putovali konjima, kočijama i, ako je bilo moguće, morskim putem. Prosječno se na konju moglo prijeći 30-50 km dnevno, a ako se on mijenjao čak i do 200-300 km, što je ovisilo o konfiguraciji terena, godišnjem dobu, raspoloženju jahača i fizičkom stanju konja.⁶⁷ Prepisku su najčešće prenosili kuriri, od kojih se neki u dubrovačkoj arhivskoj građi navode imenom.⁶⁸ Prema sklopljenom

⁶⁰ V. Foretić, *Otok Korčula*: 183.

⁶¹ *Reformationes* sv. 34, f. 203v (5.8.1413); V. Foretić, *Otok Korčula*: 183.

⁶² *Reformationes* sv. 34, f. 205v (11.8.1413); V. Foretić, *Otok Korčula*: 183.

⁶³ V. Foretić, *Otok Korčula*: 183.

⁶⁴ *Reformationes* sv. 34, f. 210v (7.12.1413).

⁶⁵ *Reformationes* sv. 34, f. 211r (20.12.1413); f. 211v (28.12.1413); f. 211v (30.12.1413).

⁶⁶ *Lettere di Levante*, sv. 7, f. 91v (30.12.1413).

⁶⁷ Miriam Hlavačková, »A diplomat in the service of the kings of Hungary. The Activity of the Bishop of Nitra Antony of Šankovce at the end of the Middle Ages.« *Historický časopis* 59 (2011): 8; Bernard Guenée, *States and Rulers in Later Medieval Europe*. Oxford-New York: John Wiley & Sons, 1985: 133.

⁶⁸ *Auanti per Dragissa corier* (*Lettere di Levante*, sv. 8, f. 135v, 3.12.1422); *Et que et quanto per la serenita sua sexa a voi risposto et auereti seguito per vostre lettere e per lo coriero lo qual vi abiamo dato per mandar in drieto a complimento ne auisate et dila aspetate nostra risposta* (sv. 10, f. 113r, 30.4.1430); *Di puo auessimo data la presente lettera al corier* (f. 201r, 24.8.1430); *Leo coriere auegna le lettere fossimo facte adi 19 fo retenuto in adi 22 per certa cason si chel dice verita* (f. 208v, 2.9.1430); *per Branco corier nostro adi III del presente receuissimo una uostra* (sv. 11, f. 40v, 12.11.1430); *E di nouelle per ordine per vostre lettere di tutto ne auisate per lo coriere*

ugovoru, oni su morali najkraćim putem otići određenoj osobi, dostaviti joj pismo i na odredištu se zadržati nekoliko dana da sačekaju odgovor pošiljatelju. Dogovorena naknada za obavljanje posla obično se isplaćivala u dva obroka, u prvom navratu predujam, a po povratku ostatak iznosa. Nije postojala stalna kurirska služba, već se dogovarala po potrebi. Unatoč raznim nedaćama kojima su kuriri bili izloženi na svojim putovanjima, dubrovačka kurirska služba slovila je kao dobro organizirana, brza i pouzdana.⁶⁹ Tekliči su često bili sastavni dio pratnje poklisara. Marin de Gundula i Džore de Goçe, izabrani za nositelje poslanstva vojvodi Sandalju 1429. godine,⁷⁰ na raspolaganju su imali dva kurira. Prvi je ostao s njima četiri do pet dana, a potom se vratio u Dubrovnik s novostima. Drugi je ostao još četiri dana po odlasku prvoga, a potom se vratio s novim informacijama za gradsko vodstvo.⁷¹ U prenošenju pisama Dubrovčani su povremeno koristili usluge Sandaljevih ljudi i svojih pouzdanih građana.⁷² U arhivskoj se građi spominje i jedan Vlah, Stanoje Stanković, koji je pismo dubrovačkog poklisara iz Kozmana donio u Dubrovnik.⁷³ Ako neko pismo ne bi bilo uručeno, Dubrovčani su nekad pretpostavljali da je kurir na putu umro ili da mu je pismo oteto.⁷⁴

4.1.3. Kašnjenja u izmjeni prepiske zbog udaljenosti

Velika kašnjenja u kolanju pošte potvrđuje korespondencija s dubrovačkim poslanicima u Ugarskoj, čemu je pridonijela velika razdaljina. Andriji de Volço

il qual abiamo dato che menate con voi et di la aspetarete nostra risposta (f. 66r, 25.11.1431); *Adi 7 del presente per Pribio corier nostro reciuessimo vostre letter date in Jaize adi ultimo del passato* (f. 68r, 19.1.1432); *Per la terça vostra scriueti adi 28 de zenar in Sutischa per man de Priboe corier riceputo la nostra fatta 19 del dicto* (f. 74r, 23.2.1432); *Per Clason coriero adi 25 febraro presente receuissimo uostra lettera fatta di la adi 19 del dicto* (f. 75v, 1.3.1432); *Ora ne resta a dire come mandassimo per uno nostro corere a gauiso la letterea per voi mandata* (f. 138v, 2.4.1433). Za prenošenje pisama Mlečani su obično angažirali lokalne kurire (D. E. Queller, *The Office of Ambassador*: 140).

⁶⁹ Vladimir Čaldarević, »Srednjovjekovni Dubrovnik - značajan centar obavještajne službe.« *Narodna milicija* 7-8 (1958): 82.

⁷⁰ *Acta Maioris Consilii*, ser. 8, sv. 4, f. 29v (1.4.1429), DAD.

⁷¹ *Lettere di Levante*, sv. 10, f. 58v (2.5.1429).

⁷² *Lettere di Levante*, sv. 11, f. 9v (7.11.1430); f. 10v (22.11.1430); *Adi III del presente mexe reciuessimo per Iuan Gurouich uostra lettera data in Sutischa adi 24 del passato* (f. 84r) (6.4.1432).

⁷³ *...duo vostre fatte di la in Cosman adi 26 luglio, una pera man de Stanoe, l'altera per uno corriere receuissimo adi 29 pur de luglio* (*Lettere di Levante*, sv. 10, f. 187r, 1.8.1430); *Riceputa vostra lettera lo figlio de Stanaç vlacho* (f. 187v, 1.8.1430); E. Kurtović, *Veliki vojvoda*: 323, nap. 1155.

⁷⁴ *Nessuna lettera auessimo dal dicto nostro ambassador al re. Il per che ne siamo molto maraugliati dubitando o chel corier non sia morto in via, o lettere tolte, o altro interuenuto che pensar non possiamo ne sapiamo, perche tanto siamo stati ad auer lettere da luy* (*Lettere di Levante*, sv. 11, f. 5v, 30.9.1430); E. Kurtović, *Veliki vojvoda*: 313, nap. 1118.

i Nikoli de Goče upućena je instrukcija 17. kolovoza 1413. godine.⁷⁵ O narednoj se raspravljalo tek u listopadu,⁷⁶ a poslana im je sredinom istog mjeseca.⁷⁷ Zatim im je poslana instrukcija 8. siječnja 1414. godine.⁷⁸ Iduća je datirana 2. ožujkom iste godine i u njoj je potvrđen primitak njihova izvještaja od 18. siječnja.⁷⁹ Na pismo poklisara primljeno 13. travnja odgovoreno je tek 21. svibnja 1414. godine.⁸⁰ Veliki razmak između slanja izvještaja i primanja novih uputa poklisarima je otežavao rad, jer im je bilo zabranjeno samovoljno donošenje odluka o novim pitanjima koja su se mogla pojaviti tijekom pregovora.

Znatno je manje vremena trebalo da pisma poklisara u dubrovačkom zaleđu stignu u Grad. Pisma poslanika koji su se 1423. godine javljali iz Podborača, političkog središta obitelji Pavlović, primljena su u roku od tri⁸¹ do maksimalno šest dana.⁸² Izvještaji poslanika Nikole de Resti s bosanskog kraljevskog dvora u Sutjesci tijekom 1431. godine putovali su od tri do šest dana. Od ukupno osam pisama, koliko je stiglo u Dubrovnik, jedno je putovalo tri,⁸³ odnosno četiri dana,⁸⁴ a tri pisma putovala su pet,⁸⁵ odnosno šest dana.⁸⁶ Od sedam pisama koliko je Benedikt de Gundula uputio s dvora vojvode Sandalja Hranića u Samoboru (gornje Podrinje) 1430. godine, dva su putovala tri,⁸⁷ dva četiri⁸⁸ i dva pet dana,⁸⁹ a samo jednome trebalo je čitav tjedan da stigne u Dubrovnik.⁹⁰

Bilo je i raznih drugih čimbenika, povezanih uz krajnje odredište misije, koji su otežavali slanje informacija. U trenutku kad su napuštali Dubrovnik poklisari često nisu znali gdje se trenutno nalazi osoba kojoj su upućeni na pregovore, o čemu su se morali raspitati tijekom putovanja. Redovito su dobivali

⁷⁵ *Lettere di Levante*, sv. 7, f. 81v (17.8.1413).

⁷⁶ *Reformationes*, sv. 34, f. 206v (12.10.1413).

⁷⁷ *Lettere di Levante*, sv. 7, f. 87r (18.10.1413).

⁷⁸ *Lettere di Levante*, sv. 7, f. 92r (8.1.1414).

⁷⁹ *Lettere di Levante*, sv. 7, f. 99r (2.3.1414).

⁸⁰ *Lettere di Levante*, sv. 7, f. 104r (21.5.1414).

⁸¹ *Lettere di Levante*, sv. 9, f. 8r (17.7.1423).

⁸² *Lettere di Levante*, sv. 8, f. 63r (bez datuma).

⁸³ *Lettere di Levante*, sv. 10, f. 205v (7.8.1430).

⁸⁴ *Lettere di Levante*, sv. 10, f. 189r (2.8.1430).

⁸⁵ *Lettere di Levante*, sv. 10, f. 149v (8.6.1430); f. 193r (14.8.1430); sv. 11, f. 40r (18.9.1430).

⁸⁶ *Lettere di Levante*, sv. 10, f. 171v (26.6.1430); f. 204r (1.9.1430); sv. 11, f. 40r (18.9.1430).

⁸⁷ *Lettere di Levante*, sv. 10, f. 145r (3.6.1430); f. 156v (14.6.1430).

⁸⁸ *Lettere di Levante*, sv. 10, f. 151r (10.6.1430); f. 154r (12.6.1430).

⁸⁹ *Lettere di Levante*, sv. 10, f. 145r (3.6.1430); f. 146v (7.6.1430).

⁹⁰ *Lettere di Levante*, sv. 10, f. 184v (27.7.1430).

upute da biraju najbrži i najsigurniji put.⁹¹ Nekad su dobivali dozvolu da traže pratnju pripadnika Crkve bosanske kako bi sretno stigli na svoje odredište.⁹²

Poklisari su morali pratiti osobu kod koje su se našli u poslanstvu.⁹³ Česta promjena njihova boravišta odrazila se na uvjete u kojima je razmjenjivana korespondencija. Nikola de Resti više je puta tijekom poslanstva kod Tvrtka II. dobio uputu da ga prati i od njega se ni u kojem slučaju ne odvaja.⁹⁴ Čini se da se u jednom trenutku oglasio o tu zapovijed, zbog čega je blago ukoren.⁹⁵ Početkom 1423. godine Nikola de Goče i Vlaho de Georgio javili su se iz Kuknja, sredinom siječnja iz Podsamobora, sljedeći mjesec iz Bišća, a već u ožujku bili su u Boraču (tablica 1). Nikola de Georgio i Marin de Gundula dobili su 1428. godine uputu da prate Tvrtka II. u Milodraž, gdje se trebao susresti s budućom suprugom, a otamo su krenuli u Sutjesku.⁹⁶ Poklisari Nikola de Resti i Benedikt de Gundula bili su izrazito agilni u vrijeme Konavoskog rata (tablice 2 i 3),⁹⁷ a u njegovoj završnoj fazi poslanici Ivan de Gundula i Nikola de Georgio također su se istakli mobilnošću (tablica 4).

4.1.4. Kašnjenja u izmjeni prepiske zbog bolesti

Razmjena prepiske bila je otežana u razdobljima kužnih epidemija. Primjerice, Pasko de Resti i Marin de Gundula upućeni su krajem rujna 1422. godine na

⁹¹ *...debiati andar la via ve parera piu presta et piu segura per la prima vostra infino dove sentir sia lo dito misier lo re di Bossina. Et se andando la via de la dita vostra ambassata ve aca-desse in destro voltar ve in algun luogo dapresso dove fosse voyvoda Radiç (Lettere di Levante, sv. 4, f. 20r, 10.6.1403); Josip Lučić, »Stjecanje, dioba i borba za očuvanje dubrovačkog Primorja 1399.-1405.« *Arhivski vjesnik* 11-12 (1968/69): 184.*

⁹² *...a vuy pare tollete licencia da luy et tornati a Ragusa la via che ve par piu segura toiando quella scorta de patareni et de altri che ve par vostro salvamento (Lettere di Levante, sv. 4, f. 65r).*

⁹³ *...debiati stare apresso de misser lo re per spacio de tre mesi, andandi in ogni luogo donde el dicto misser lo re andara (Lettere di Levante, sv. 4, f. 136r, 2.3.1408); G. Gelcich i L. Thallóczy, *Diplomatarium*: 177-178.*

⁹⁴ *Et per lo andar dil re nella contrada de Slatonoseuich per la cason ne auisati, vi dicemo che sempre dobiate seguir la persona desso re, vaga et stia doue si vole, a ciò che di quello seguira et occorera meglio noticia et informacion auer possiate. Et anche in ogni altro caso di bisogno lo re con voi et voi con lo re per quello ocoresse possiate insieme essere et conferir piu destramente (Lettere di Levante, sv. 10, f. 160v, 18.6.1430); ...che dobiate andare doue lo re si troua e stare apresso de luy doue siando per parte nostra con la corona sua vi dobiate allegare di prosperi successi suoi di quali pigliamo grande piacere e consolatione come quelli i quali di continuo desideremo lo ben et grandeza dela corona sua, come suoi cordialissimi amici et seruitori (Lettere di Levante, sv. 11, f. 14v, 5.1.1431).*

⁹⁵ *Serenissimo re io scussai a la mia signoria quando andasse a Jaize che io andar aspetarue in Sottouivochi. Undo a me rescusseno che i non doueua abandonar la corona vostra per modo alguno (Lettere di Levante, sv. 10, f. 144v, 3.6.1430).*

⁹⁶ *Lettere di Levante, sv. 10, f. 98v (31.7.1428).*

⁹⁷ *Usp. E. Kurtović, Veliki vojvoda: 459-462.*

diplomatsku misiju bosanskome kralju.⁹⁸ Svoj dolazak u Bosnu tempirali su na vrijeme održavanja stanka, ali su zakasnili zbog velike epidemije kuge koja je otežavala njihovo kretanje.⁹⁹

4.1.5. Kašnjenja u izmjeni prepiske zbog sukoba

U vrijeme sukoba nije tekla glatko prepiska između poklisara i Vlade. Zbog toga su Dubrovčani imali dosta problema, osobito u pokušajima formiranja tročlane lige protiv vojvode Radoslava za Konavoskog rata. Tada je bilo izuzetno važno dobiti pravovremene informacije od poslanika Nikole de Resti i Benedikta de Gundula, koji su boravili na dvorovima potencijalnih dubrovačkih partnera Tvrtka II. i Sandalja Hranića. Dio pregovora o sklapanju saveza odvijao se izravno na kraljevskome dvoru, posredstvom Sandaljeva poslanika Vlatka Pohvalića, o čemu je trebao izvijestiti Nikola de Resti. Dubrovčani su se 1430. godine žalili da njegovo pismo nije stiglo,¹⁰⁰ pa su pretpostavili da je oteto ili predano neprijatelju.¹⁰¹ Iste je godine Benedikt de Gundula iznio dvojbu da nije isporučeno jedno njegovo pismo, no ta je sumnja otklonjena u novoj uputi iz Dubrovnika.¹⁰² Sumnju je jednom prigodom izrazio i vojvoda Sandalj, koji je vjerovao da je jedno pismo posredstvom Radoslava Pavlovića dospjelo u ruke Osmanlija.¹⁰³

⁹⁸ *Acta Maioris Consilii*, sv. 2, f. 99r (28.9.1422).

⁹⁹ *Annales Ragusini Anonymi item Nicolai de Ragnina*, ur. Natko Nodilo. *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium*, sv. 14. Zagabriae: JAZU, 1883: 249; Pavo Živković, *Tvrtko II. Tvrtković (Bosna u prvoj polovici XV. stoljeća)*. Sarajevo: Institut za istoriju, 1981: 93.

¹⁰⁰ *Prima ne digamo auer riceute tutte quele lettere con le intraclose et alligate con le uostre, secondo scriuetti auerne mandati e cusi per un altra ultima nostra ne auemo denotado la qual como ne diamo per questa uostra ultima non l'auveti recevuta (Lettere di Levante, sv. 10, f. 177v, 7.7.1430).*

¹⁰¹ *Vuy scriuetti mandarne inclusa in la uostra la lettera de li ambassador del re sono al turcho a vuy scritta. Unde ne auisemo quella lettera non auer receuuta, ma tradiamo sia piu tosto dimenticata che altramente mal sia capitata. Di che per lo portator di questa ne la mandati (Lettere di Levante, sv. 10, f. 189r, 1.8.1430).*

¹⁰² *Lo responder nostro a voi fatto, ben vi doueua leuar lo dubio il qual pigliate de la lettera vostra fatta adi 5 che non fosse riceputa per noi. Ma ancora per renderui piu certo vi dicemo che tanto quella fo fatta a 5 quanto a 10 reciuessimo ambe duo (Lettere di Levante, sv. 10, f. 192v, 12.8.1430); E. Kurtović, *Veliki vojvoda*: 302, nap. 1068.*

¹⁰³ *Et per lo dubio pia voiuada per la informacion a luy data, che una lettera nostra sia inuolata, ad uno nostro corier, a venuta alle man de Radossau, et per esso mandata allo imperador Turcho, dite a voiuada sia de bon animo e di ciò non pia dubio algun che per Dio gratia fin ino nessuna lettera nostra non e perduta ne mal captata (Lettere di Levante, sv. 10, f. 187r, 1.8.1430); E. Kurtović, *Veliki vojvoda*: 301-302.*

4.2. Razmjena prepiske navrijeme

U izuzetno važnim situacijama nije bilo kašnjenja u slanju novih uputa poslanicima, a tada su češće primana i njihova pisma. Kada se radilo o važnim pitanjima, zabilježeno je pojačano izvještavanje poslanika i u mletačkoj diplomatskoj praksi. Nije bilo neuobičajeno da se u takvim situacijama u dvadeset i četiri sata pošalju i po dva izvješća.¹⁰⁴ Mletački poslanici koji su 1496. bili na sahrani napuljskog kralja izvještavali su čak iz sata u sat.¹⁰⁵

Na vrhuncu pregovora, poklisarima su od vitalnog značenja bile nove instrukcije. Tako je Vijeće umoljenih krajem lipnja 1403. godine odlučilo da se odgovori na pismo Pavla de Gundula, koji je po izbijanju Dubrovačko-bosanskog rata upućen začetnicima sukoba: bosanskom kralju Stjepanu Ostoji i vojvodi Radiču Sankoviću.¹⁰⁶ Na njegovo novo pismo, koje je stiglo 1. srpnja, vijećnici su odgovorili već nakon tri dana.¹⁰⁷ Zbog alarmantne situacije, prepiska između Vijeća umoljenih i poklisara u Bosni bila je posebno intenzivna u vrijeme boravka mletačkog poslanika Ivana de Zorzi u Bosni, koji je razvio energičnu mletačku promidžbu na Tvrtkovu dvoru.¹⁰⁸ Ponekad je učestala korespondencija dovela do toga da je poslanik ostao bez potrebnih sredstava za pisanje: Dubrovčani su svome poklisaru Benediktu de Gundula više puta osigurali potreban pribor.¹⁰⁹

¹⁰⁴ Vidi tablicu 8.1. *Correspondence of Venetian ambassadors to the Hungarian Auegins, 1379*, u: J. K. Hyde, »The role of diplomatic correspondence and reporting«: 234-235.

¹⁰⁵ D. E. Queller, *The Office of Ambassador*: 89.

¹⁰⁶ *Reformationes*, sv. 32, f. 154r (27.6.1403).

¹⁰⁷ *Lettere di Levante*, sv. 4, f. 31v (4.7.1403).

¹⁰⁸ *Acta Consilii Rogatorum*, sv. 3, f. 114r (12.10.1422); f. 115r (15.10); f. 115v (16.10); f. 117r (19.10); f. 130v (30.11); f. 131r (3.12); f. 134r (25.12); f. 136r (16.1); f. 145v (6.3).

¹⁰⁹ *Per Slatarich vi mandassimo duo quaterni di carta et duo rotoli de zera. Et per denari vi deremo de mandarui al piu presto se potra (Lettere di Levante, sv. 10, f. 173v, 30.6.1430); Abbiamo di qua dato a Grupcho i quali vi debia mandar di la a voi yperperi cento (f. 175r, 1.7.1430); E carta, cera e denari per voi secondo per altre vi dicessimo vi abbiamo mandato per le man de Grupcho il qual li a inuiati di la. Et se pur denari vi manchasse e voi recorretoui a voiouda (f. 178r, 7.7.1430); Li yperperi 200 a voi prestadi per voiouda di qua abbiamo fatto pagare secondo fossimo per vostre lettere auisati (f. 196r, 16.8.1430); Per lo portadore vi mandemo uno quaderno di carta e de cera. E per li ambassadori denari ve serano mandati (sv. 11, f. 2v, 18.9.1430); E incostro vi e mandato (f. 6v, 30.9.1430); Dal vostro salario abbiamo fatto fare poliza de yperperi C a ser Steffano de Zamagno come scriuessimmo. E per le spese se prouedera (f. 9v, 7.11.1430); Per le spese vostre perche non abiamo per chi mandarui di qua non possiamo prouedere, ma di la cerchate de ritrouar o da Radiç Utuizich o da altri nostri Ragusei o da voiouda, se da altri non potreti ritrouar di quali faremo lo pagamento secondo scriuereti (f. 10v, 22.11.1430); E. Kurtović, *Veliki vojvoda*: 299, nap. 1060.*

4.3. Namjerni prekidi u izmjeni prepiske

Dubrovački poklisari nisu mogli doći do aktualnih novosti u svim etapama pregovora oko proširenja granica. U instrukcijama se često spominju burna vremena puna obrata, u kojima je na djelu čimbenik sreće. U takvim trenucima morali su se pritajiti dok se prilike ne razjasne i ne nazre budući tijek događaja. To je osobito bio slučaj u vrijeme sukoba, kad su se mijenjali utjecaji vodećih moćnika. Odlučivali su predviđajući na temelju prijašnjih iskustava i razmatranja trenutnih okolnosti, a to se moglo samo uvidom u izgrađen sustav informacija. Nikola de Poča i Marin de Caboga boravili su u Bišću, gdje su s kraljem Ostojom nastojali sklopiti primirje i okončati sukob, u historiografiji poznat pod nazivom Dubrovačko-bosanski rat. Odlukom o njihovu opozivu koncem travnja 1404. godine¹¹⁰ Dubrovčani su ostali bez svojih poklisara u Bosni u najburnijim vremenima smjene na bosanskom prijestolju. To se može smatrati propustom, ali i vještim manevrom dubrovačke diplomacije, koja je željela zadržati neutralnost do raspleta uskovitlane političke atmosfere. Kašnjenje Paska de Resti i Marina de Bona na zasjedanje stanka bosanske vlastele, nakon Ostojinog kraha, vješto je inscenirano. Prvi dojam da je dubrovačka diplomacija zakazala u praćenju događaja na terenu zato što nije bila pravovremeno obaviještena, krije dublje razloge. U tim burnim vremenima svaki ishitreni potez mogao je Dubrovčane skupo stajati. Budući da nisu znali tko je izabran za novoga kralja, poklisari su dobili čak sedam punomoći, s napomenom da upotrijebe onu koja najbolje odgovara trenutnim okolnostima.¹¹¹ Važnost pravovremenih informacija pokazala se u prvom napatku koji im je izdan. U njemu se vidi da Dubrovčani nisu bili dobro upućeni u promjene u Bosni, jer su vlasti pravile planove za budućnost ne brinući o nagloj izmjeni okolnosti. Zato njihovi uloženi naponi nisu dali rezultate.

5. Nezadovoljstvo dinamikom razmjene prepiske:

5.1. Nezadovoljstvo vlasti dinamikom razmjene prepiske

Dinamika slanja izvještaja i novih uputa bila je vrlo promjenjiva, što je poklisarima i vladi davalo povoda da se žale što dugo nisu primili nove smjernice za djelovanje, odnosno informacije o tijeku pregovora.¹¹² Ponekad poslanici

¹¹⁰ *Lettere di Levante*, sv. 4, f. 65v (31.4.1404).

¹¹¹ *Lettere di Levante*, sv. 4, f. 66r (29.5.1404); Medo Pucić, *Spomenici srpski od 1395. do 1423., to est pisma pisana od Republike Dubrovačke Kraljevima, Vojvodama i Knezovima Srpskiem, Bosanskiem i Primorskiem*, sv. 1. Beograd, 1858: primjetbe XI.

¹¹² ... *che de longo tempo che fusti suxo in Ungaria, non ne scrivesti mai* (*Lettere di Levante*, sv. 4, f. 62v, 20.4.1404); G. Gelcich i L. Thallóczy, *Diplomatarium*: 157.

nisu marljivo izvještavali ili su im pisma bila nepotpuna, što im je spočitano.¹¹³ Razlog tome može se kriti u njihovoj nemotiviranosti za obavljanje službe. Kada je Andrija de Volčo pokušao izmoliti dopuštenje da se ranije vrati, odgovoreno mu je da “kao dobar građanin i ljubitelj domovine neće odbiti dužnost zbog svojih teškoća, jer mora misliti na domovinu i svu vlastelu i zbog toga podnijeti onoliko napora koliko je potrebno.”¹¹⁴ Dubrovačke vlasti neprekidno su poticale svoje poslanike da šalju nove informacije, pa čak i sugerirale načine na koje će do njih doći. Tako su poslanici na dvoru bosanskog kralja 1428. godine trebali saznati novosti oslanjajući se na njegovo razumijevanje, tvrdeći da dubrovačka vlada s nestrpljenjem očekuje njihov izvještaj.¹¹⁵

Izvješća nisu uvijek stizala redosljedom kojim su slana, što je gradskome vodstvu otežavalo donošenje novih odluka vezanih uz ekspanzionističku politiku. Nije bila rijetka pojava da od istih poklisara istoga dana stigne nekoliko pisama. Tako je, na primjer, u uputi Mateju de Cruce i Marinu de Georgio od 17. travnja 1432. godine potvrđen primitak čak četiri njihova pisma,¹¹⁶ a u instrukciji Nikoli de Resti od 18. rujna 1430. potvrđen je primitak tri njegova pisma.¹¹⁷

5.2. Nezadovoljstvo poklisara dinamikom razmjene prepiske

Problemi u kolanju prepiske odrazili su se na rad poklisara početkom listopada 1398. godine, na vrhuncu pregovora oko stjecanja Primorja. Poklisari nisu smjeli samostalno donositi nove odluke, a nove upute nisu stizale, zbog čega su kasnili u odnosu na svakodnevna događanja.¹¹⁸

Sve prikupljene informacije selektivno su slane koordinirano iz Dubrovnika, tako da su se poklisari obično dopisivali samo s vijećnicima, ne i međusobno. Da brže dođu do novih informacija, ponekad su smjeli zaobići ustaljenu praksu. Nikola de Poča i Marin de Caboga dobili su 1404. dopuštenje da napišu pismo poklisarima na ugarskom dvoru i izvijeste ih o tijeku pregovora koje su vodili s bosanskim kraljem.¹¹⁹

¹¹³ *Lettere di Levante*, sv. 7, f. 92r (8.1.1414).

¹¹⁴ Zdenka Janeković Römer, *Okvir slobode: dubrovačka vlastela između srednjovjekovlja i humanizma*. Zagreb-Dubrovnik: Zavod za povijesne znanosti HAZU u Dubrovniku, 1999: 138.

¹¹⁵ *Signoria nostra, la qual aspetta con desiderio da saper quello e seguito possiamo scriuer et pienamente auisare* (*Lettere di Levante*, sv. 10, f. 88r, 15.5.1428).

¹¹⁶ *Lettere di Levante*, sv. 11, f. 86r (17.4.1432).

¹¹⁷ *Lettere di Levante*, sv. 11, f. 40r (18.9.1430).

¹¹⁸ *Reformationes*, sv. 31, f. 121v (21.11.1398); J. Lučić, »Stjecanje, dioba i borba za očuvanje dubrovačkog Primorja 1399.-1405.«: 119.

¹¹⁹ *...volem che debiati scriver una littera a li ambassatori nostri son in Ungaria, avixandoli de tutto quello in che sereti romaxi sopra li fatti nostri cum lo re. Et la dita litera mandate per uno deli vostri fameli o corieri infin ad Illoch in man de Zore de Plamotta* (*Lettere di Levante*, sv. 4, f. 65r, 31.4.1404).

5.3. Nezadovoljstvo dinamikom razmjene prepiske osoba kojima su poklisari poslani na pregovore

Nekad su se dubrovački poklisari uzalud trudili, jer je osoba kod koje su bili u poslanstvu smatrala da nisu dovoljno ažurni u izvještavanju. Dubrovčani su u listopadu 1420. uputili Paska de Resti i Marina de Gondolu vojvodi Radoslavu, Sandalju i bosanskom kralju Tvrtku II.¹²⁰ Njihova je misija započela u trenutku kad se činilo da je konavosko pitanje nemoguće riješiti. Iako je izgledalo da će vojvoda Radoslav prodati svoj dio Konavala, kada je potvrdio kupoprodajni ugovor sklopljen sa Sandaljem, ali sve se izjalovilo. Dubrovački poklisari nastojali su stvoriti ozračje koje će im omogućiti provedbu starog plana da zaokruže taj čitavi posjed. Ipak, na Sandaljevu dvoru nisu naišli na razumijevanje jer ih je vojvoda krivio za nepovoljan razvoj događaja. Čini se da je pravu pomutnju izazvao vojvoda Radoslav, a tome su, prema Sandaljevu mišljenju, pridonijeli Dubrovčani zato što su se nećkali i nisu mu navrijeme poslali nove informacije. Odgovor njegovim poslanicima Pribislavu Pohvaliću i Radonji Pripčiću, koji su bili u Dubrovniku, odgođen je do dolaska izvještaja dubrovačkih poklisara. Njegovo kašnjenje Dubrovčane je mnogo stajalo.¹²¹ Poništen je ugovor o ustupanju Sokola, pojačala su se trvenja između Sandalja i Radoslava zbog konavoske politike, a pritom nije mimoiđen ni angažman turskih vojnih odreda. Tijekom Konavoskog rata ponovio se isti scenarij. Sandalj je 1430. godine optužio Dubrovčane da pred njim imaju tajne i žalio se na neusklađenost njihovih odluka, što je ukazivalo na ozbiljnost situacije.¹²² Oni su se branili time da dugo nisu primili nove vijesti od poslanika na bosanskom kraljevskom dvoru, zbog čega su teško mogli dati bilo kakve odgovore o formiranju lige. Pravovremena informiranost još jednom se pokazala ključnom za realizaciju dubrovačkih vanjsko-političkih planova.

6. Skrivanje i odavanje informacija

Osim prikupljanja informacija, jednako je bilo izraženo nastojanje da se spriječi da ih se domognu oni koji ih nisu smjeli saznati.¹²³ Dosta se vremena trošilo na formulaciju i interpretaciju signala koji su pratili nastup poklisara. Neverbalnom komunikacijom prenosilo se nešto manje od 2/3 ukupnog značenja

¹²⁰ *Acta Maioris Consilii*, sv. 2, f. 43v (11.11.1420).

¹²¹ E. Kurtović, *Veliki vojvoda*: 238-239.

¹²² *Lettere di Levante*, sv. 11, f. 6r (30.9.1430).

¹²³ Keith Hamilton i Richard Langhorne, *The Practice of Diplomacy, Its evolution, theory and administration*. New York: Routledge, 1995: 32.

poruke,¹²⁴ pri čemu sami signali nisu nužno morali biti svjesno odaslani. Bilo je potrebno posjedovati umijeće čitanja između redova, vještinu psihološke penetracije te znanja o uvriježenim kulturološkim i društvenim normama kako bi se pravilno interpretirali znakovi, simboli, alegorije i različiti komunikacijski kodovi. Ponekad se koristila dvosmislena signalizacija, koja je kasnije dozvoljavala tvrdnje da nešto “nikada nije rečeno” ili se “nije baš tako mislilo”. Prikrivanje informacija kao poslanikovu bitnu zadaću potvrđuje znamenita izjava sir Henryja Wottona iz 1604. godine da je on “iskren čovjek koji je poslan da laže za dobrobit svoje zemlje.”¹²⁵ Budući da su dubrovački poklisari, pregovarajući u korist svoga grada, ujedno predstavljali njegov identitet na stranim dvorovima, javna potvrda njihova lažnog svjedočenja značila bi veliki udarac kredibilitetu i ugledu čitave zajednice koju su zastupali. Zbog toga su se poslanici, u situacijama kad je trebalo zataškati neke informacije, nastojali vješto izvući da im se ništa ne bi zamjerilo. Ivan de Gundula izgovarao se vojvodi Sandalju 1427. godine neznanjem, kad ga je Sandalj upitao koliku je odštetu dobio njegov susjed za svoju polovicu Konavala.¹²⁶ Da zataškaju novosti, Dubrovčani su se nekad oslanjali na tajnu diplomaciju. O naknadnom darivanju Sandaljeve supruge Jelene nisu smjeli biti načinjeni nikakvi zapisi.¹²⁷ I u drugim situacijama, kad su procijenili da bi im “curenje” informacija priuštilo teške trenutke, nastojali su ih skriti. Tako su tijekom Konavoskog rata trebali prešutjeti pred bosanskim kraljem neke ustupke vojvodi Sandalju.¹²⁸

¹²⁴ David W. Johnson, »Communication and the Inducement of Cooperative Behavior in Conflicts: A Critical Review.« *Speech Monographs* 41 (1974): 74.

¹²⁵ G. G. Mattingly, *Renaissance Diplomacy*: 55.

¹²⁶ *Se nel andare o nel tornare vostro voi trouerete circa del vostro camino voi uoda Sandagl ... dite cosi: Magnifico voi uoda perche la signoria di Ragusa e certissima che de ogni suo acrescimento et felicità a voi e singulare allegra et piacere pero vi do a sapere come anche per letere vi fu scripto che con la gratia di Dio et col vostro aiuto et consiglo che fu sie cominciatore et mezo di questo facto la conclusione facta dello acordio tra voi uoda Radossauo et la signoria di Ragusa per la sua parte di Canal et Zaptath et Obod con tucte sue raxoni. Et io son madato da lui a tuor sacramento et a me fu commesso per la mia signoria che io mi volti da voi a visitare et a notificare questa nostra allegra. Et sei vi domandasse in che modo et voi rispondete perche le cose iera molto serete et io non son nel consiglo et attedeua al mio spazamento non so in che modo, ma ben al di dire che se li deua la casa di Zore (Lettere di Levante, sv. 10, f. 5r, 13.1.1427); E. Kurtović, *Veliki vojvoda*: 286-287.*

¹²⁷ ...che altre gente non sia et a lei et lui pregate che questa cosa romagna credenča et che scriptura ne altro non bisogna far di cio (Lettere di Levante, sv. 10, f. 65v, 5.6.1429); Bariša Krekić, »Dva priloga bosanskoj istoriji prve polovine petnaestog vijeka.« *Godišnjak društva istoričara Bosne i Hercegovine* 37 (1986): 133-134.

¹²⁸ ...vi prega che de li ducati mille di quali vi honera la mia signoria, e della prouision ouer denari... et delle VI^M yperperi... de quelli che in comuni vi vogliamo tuore a prode non si debia far motto ne mencion alguna allo re ne anche ad altri, ma rimaxa secreto appresso di voi (Lettere di Levante, sv. 10, f. 135r, 13.5.1430); E. Kurtović, *Veliki vojvoda*: 307, nap. 1090; ...per che noi siamo vostra credenča et bon stara secreto quello aueti scritto (Lettere di Levante, sv. 10, f. 192r, 12.8.1439); E. Kurtović, *Veliki vojvoda*: 311, nap. 1111.

U vrijeme opasnosti poslanici su upozoravani da unište upute kako ne bi došle u neželjene ruke, a iz istog su razloga bile i šifrirane. Šifrirana pisma na europskom Zapadu pojavila su se krajem 14. i u 15. stoljeću.¹²⁹ U Dubrovniku su postojala već u 15, ali najstarije sačuvano je tek iz 17. stoljeća.¹³⁰

Tajnost misije poslanici su mogli ugroziti pisanjem obitelji i prijateljima o poslovima koji su im povjereni, što je mletačko Vijeće desetorice zabranilo 1437. godine.¹³¹ Misiju su mogli dovesti u pitanje i ako su na povratku otkrili njezine detalje, što je u Veneciji zabranjeno 1459. godine.¹³² Neki bi poslanici znali loše prosuditi i naglas pročitati dijelove upute osobi kod koje su boravili u poslanstvu, a bili su namijenjeni samo njima. Taj čin mogao je biti motiviran uvjerenjem u stvarne dosege njihovih ovlasti ili je značio odavanje državnih tajni za neku uslugu ili novac, to jest izdaju.¹³³ U svom djelu *Ambaxiator brevilogus* iz 1436. godine Bernard du Rosier navodi da je postala česta praksa izdavanje dviju uputa: javne, u koju je osoba s kojom se ulazi u pregovore mogla imati uvid, i tajne, namijenjene isključivo poslaniku. U 16. stoljeću izdavanje dvostrukih instrukcija postalo je stalna praksa na europskom Zapadu.¹³⁴

Odavanje tajnih informacija i suradnja s nekom stranom silom značili su nanošenje ogromne štete subjektu u čije je ime poklisar bio ovlašten pregovarati i sklapati ugovore. Dubrovačke vlasti strahovale su od moguće izdaje svojih poslanika.¹³⁵ Djelovanje poklisara teoretski se u potpunosti preklapalo s idealom javne službe u Dubrovniku, *obliti privatorum publica curate*, no stvarnost nije bila uvijek tako "ružičasta". Poklisari bi se našli u iskušenju da, u želji za vlastitim probitkom ili privučeni primamljivim ponudama, zaigraju dvostruku igru i stave na kocku dobrobit domovine. Da to spriječe, organi vlasti su se služili dojavama i špijunažom. Svaku korisnu informaciju bogato su nagrađivali, a prijestupnike oštro kažnjavali. Do informacija su dolazili preko drugih poslanika koji su djelovali istovremeno s onima čiji su postupci stavljeni pod lupu. Tako je Pavao de Gundula tijekom svoje misije 1403. godine dobio nalog da ispita rad poklisara Ivana de

¹²⁹ D. E. Queller, *The Office of Ambassador*: 140.

¹³⁰ Bogdan Krizman, *O dubrovačkoj diplomaciji*. Zagreb: Školska knjiga, 1951: 58.

¹³¹ Donald E. Queller, *Early Venetian Legislation on Ambassadors*. Geneva: Librairie Droz, 1966: 50; Donald E. Queller, *The Venetian Patriciate, Reality versus Myth*. Urbana: University of Illinois, 1986: 220.

¹³² D. E. Queller, *Early Venetian Legislation on Ambassadors*: 98-99; D. E. Queller: *The Venetian Patriciate*: 220.

¹³³ D. E. Queller, *The Venetian Patriciate*: 220.

¹³⁴ G. G. Mattingly, *Renaissance Diplomacy*: 35.

¹³⁵ Z. Janeković Römer, *Okvir slobode*: 33.

Menče, koji, kako se činilo, nije u svemu slijedio dani napatuk, i podnese tajni izvještaj kad se vrati u Dubrovnik (*riporto al nostro consiglio secreto*).¹³⁶

Milanski poslanici trgovali su informacijama,¹³⁷ a dubrovački su ih nekada pokušavali kupiti. Pasko de Resti i Marin de Gundula dobili su dozvolu da za svoga poslanstva 1422. godine daju 20 perpera nekom fra Stjepanu kako bi saznali povjerljive informacije o dijelu Konavala vojvode Radoslava.¹³⁸

Kad su vitalni interesi grada bili ugroženi, sredstva se nisu birala. Dubrovčani su znali otvoriti zapečaćenu poštu kako bi došli u posjed dragocjenih informacija koje je nosio njihov skriveni sadržaj, a potom bi vješto poštu natrag zapečatili, tako da se čini netaknutom.¹³⁹ Poklisari na Sandaljevu dvoru dobili su uputu da otkriju sadržaj pisma koje je vojvodi po Dubrovčanima poslao hrvatsko-ugarski kralj Sigismund.¹⁴⁰ U Dubrovniku se već od 14. stoljeća unajmljuju specijalizirani istraživači, sa zadaćom da prikupljaju obavijesti koje bi pomagale vođenju uspješne politike.¹⁴¹ Iz tih se primjera vidi da su elementi prislušivanja i špijunaže u dubrovačkoj diplomaciji korišteni već u 15. stoljeću, a postali su dominantno obilježje renesansne diplomacije.

Razvoj diplomatske službe u 16. stoljeću potvrdio je važnost potpunog, pravovremenog i analitičkog izvještavanja kao preduvjeta za ispravno predviđanje budućih događanja. Učinkovita diplomacija iziskivala je implementaciju novih diplomatskih praksa. Do informacija se sve češće dolazilo preko razgranate obavještajne službe koja se služila špijunažom, prislušivanjem, spletkama i udruživanjem s poznatim ličnostima.¹⁴² Strateški položaj osigurao je da Dubrovnik bude križište protoka informacija s Istoka i Zapada te mu je kao takvom dodijeljena uloga važnog obavještajnog središta.¹⁴³ Mletački poslanici slovili su kao izuzetno

¹³⁶ *Lettere di Levante*, sv. 4, f. 31v-32r (4.7.1403).

¹³⁷ G. G. Mattingly, *Renaissance Diplomacy*: 99.

¹³⁸ *Vi demo liberta che li douete per parte de la signoria de Ragusa yperperi XX recordando vuy al detto fra Stefan la information che luy a hauuto dal nostro regimento sul fatto de Canal de la parte de Radossau Paulouich* (*Lettere di Levante*, sv. 8, f. 138v, 13.12.1422); A. Babić, »Diplomatska služba«: 32.

¹³⁹ Č. Truhelka, »Konavoski rat«: 192-193.

¹⁴⁰ *Et dana che gli l'auerete mettetui a spiar de quel che se contiene in la dicta litera e sel voiuada vel dice lui ben. In caso che non, e voy lo spiate per lo meglor modo porete e quello hauerete nel date a saure* (*Lettere di Levante*, sv. 8, f. 135r, 30.11.1422); usp. E. Kurtović, *Veliki vojvoda*: 249-250.

¹⁴¹ B. Doumerc, »Georges d'Armagnac«: 32.

¹⁴² B. Doumerc, »Georges d'Armagnac«: 30.

¹⁴³ Özem Kumrular, »Dubrovnik, izvor obavijesti između Istoka i Zapada (Dubrovnik, Mleci i Visoka porta)«, u: *Tajna diplomacija u Dubrovniku u XVI. stoljeću*, ur. Mirjana Polić Bobić. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2011: 38-49; Paolo Preto, »Tajna diplomacija Mletaka i Dubrovnika«, u: *Tajna diplomacija u Dubrovniku u XVI. stoljeću*, ur. Mirjana Polić Bobić. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, 2011: 64.

ugledni,¹⁴⁴ ali isto tako nisu propuštali prigode da ospore povjerljivost dubrovačkih informacija zbog međusobne konkurentnosti dviju Republika.¹⁴⁵

7. Zaključak

Pisana komunikacija, kojoj je primarna funkcija razmjena informacija, tijekom pregovora o proširenju dubrovačkih granica postala je *condicio sine qua non*. Informacije su sadržavale saznanja, ideje i vjerovanja, te izražavale svrhu, vrijednosti, društvene norme i ideologiju koju su vlasti promicale. Sadržaj pisama koja su vlada i poslanici razmjenjivali oblikovan je u odnosu na trenutne okolnosti, s ciljem da se iznađu najbolja rješenja za izazove koje je nosila svakodnevnica.

Promotri li se dinamika razmjene korespondencije, uočljivo je da se izvještaji i instrukcije ne šalju samo u situacijama kada je primljen odgovor na prethodno upućeno, što je posljedica posjedovanja novih informacija koje su bile važne za tijek pregovora. Uz izvještavanje, kao najbitniji aspekt diplomatskih misija, ujedno se vezuje najviše problema zbog teškoća u kolanju prepiske prouzročenih sukobima, učestalim promjenama boravišta osobe kod koje poslanici borave, kužnim epidemijama, udaljenošću krajnjeg odredišta poklisara i drugim teškoćama koje su pratile srednjovjekovna putovanja. Posjedovati informacije značilo je imati moć, pa ne čudi što su Dubrovčani nastojali do njih doći na sve načine tijekom trajanja pregovora. Skrivali su ih od onih koji su ih mogli zloupotrijebiti nauštrb njihovih interesa. Bilo je izuzetno važno da poklisari budu potpuno posvećeni službi, pa je njihova idealna projekcija uključivala posjedovanje vrlina poput nepotkupljivosti i odanosti. Razvoj službe i upravno-administrativnog aparata te nove komunikacijske potrebe rezultirale su njihovim sve duljim zadržavanjem u poslanstvu i izvještavanjem o svemu onome što su držali korisnim za budućnost svoga grada. Poslanstva za vrijeme trajanja Konavoskog rata tim svojim odlikama polako su najavila rađanje novovjekovnog razdoblja u razvoju diplomatske službe. Renesansni poslanik u dubrovačkoj i sredozemnoj diplomatskoj mreži smatrao se "najboljim ministrom i najodanijim podanikom koji se najviše zalaže da sazna skrivene stvari."¹⁴⁶ Naglasak se sve više stavljao na posjedovanje potankih i pravovremenih informacija, što je rezultiralo pojavom institucije stalnog poslanika, ali i razvilo uporabu diplomatskih tehnika poput špijunaže, prisluškiivanja, podmićivanja, stvaranja saveza s moćnim partnerima i sl.¹⁴⁷

¹⁴⁴ B. Doumerc, »Georges d'Armagnac«: 31.

¹⁴⁵ Ö. Kumrular, »Dubrovnik, izvor obavijesti između Istoka i Zapada«: 40; P. Preto, »Tajna diplomacija Mletaka i Dubrovnika«: 65.

¹⁴⁶ B. Doumerc, »Georges d'Armagnac«: 31.

¹⁴⁷ P. Preto, »Tajna diplomacija Mletaka i Dubrovnika«: 64.

Prilozi

Tablica 1. Pisma poklisara Nikole de Goçe i Vlaha de Georgio i odgovori dubrovačkih vlasti

Mjesto iz kojega je poklisar odaslao pismo	Datum kada je poklisar odaslao pismo	Datum kada je pismo primljeno u Dubrovniku	Datum kada su dubrovačke vlasti dale uputstvo ili odgovorile poklisaru	Signatura (<i>Lettere di Levante</i>)
-	-	<i>hauemo riceuuto uostra lettera</i>	30.11.1422.	sv. 8, f. 134v
-	-	-	3.12.1422.	sv. 8, f. 135v
-	-	2.1.1423.	4.1.1423.	sv. 8, f. 140v
-	-	13.1.1423.	16.1.1423.	sv. 8, f. 142r
Podsamobor	13.1.1423.	23.1.1423.	25.1.1423.	sv. 8, f. 142v
Podsamobor	17.1.1423.	1.2.1423.	1.2.1423.	sv. 8, f. 143v
-	-	reciuessimo vostra lettera	18.2.1423.	sv. 8, f. 145v
-	-	<i>questi di passadi</i>	19.2.1423.	sv. 8, f. 146v
Bišće, Podblagaj	24.2.1423.	<i>hier</i>	1.3.1423.	sv. 8, f. 151r
Borač	18.3.1423. 19.3.1423.	22.3.1423. 24.3.1423.	-	sv. 8, f. 131v
Podborač	3.4.1423.	-	9.4.1423.	sv. 8, f. 52r
-	-	-	21.4.1423.	sv. 8, f. 53v
Podborač	25.4.1423.	30.4.1423.	5.5.1423.	sv. 8, f. 54v
Podnovi	11.5.1423.	15.5.1423.	17.5.1423.	sv. 8, f. 56r
Podborač	28.5.1423.	3.6.1423.	-	sv. 8, f. 63r
Bistrica	13.6.1423.	16.6.1423.	25.6.1423.	sv. 9, f. 5r
-	4.7.1423.	<i>questo</i>	10.7.1423.	sv. 9, f. 6r
Podborač	12.7.1423.	15.7.1423.	17.7.1423.	sv. 9, f. 8r
-	23.7.1423. 28.7.1423.	27.7.1423. 1.8.1423.	2.8.1423.	sv. 9, f. 10r
Podborač	14.9.1423.	18.9.1423.	25.9.1423.	sv. 9, f. 13r
-	-	-	8.10.1423.	sv. 9, f. 14v
Podborač	4.10.1423.	9.10.1423.	15.10.1423.	sv. 9, f. 15v
-	-	riceuessemo vostre lettere	26.10.1423.	sv. 9, f. 18v
-	-	-	2.11.1423.	sv. 9, f. 19r
-	30.10.1423. 2.11.1423.	4.11.1423. 6.11.1423.	8.11.1423.	sv. 9, f. 21v

Tablica 2. Pisma poklisara Nikole de Resti i odgovori dubrovačkih vlasti

Mjesto iz kojega je poklisar odaslao pismo	Datum kada je poklisar odaslao pismo	Datum kada je pismo primljeno u Dubrovniku	Trajanje puta (u danima)	Datum kada su dubrovačke vlasti dale uputstvo ili odgovorile poklisaru	Duljina čekanja odgovora (u danima)	Signatura (<i>Lettere di Levante</i>)
-	-	-	-	30.4.1430.	-	sv. 10, f. 111r
-	-	<i>heri</i>	-	13.5.1430.	1	sv. 10, f. 131v
-	-	30.5.1430. 31.5.	-	3.6.1430.	4 3	sv. 10, f. 143v
Sutjeska	2.6.1430.	7.6.1430.	5	8.6.1430.	1	sv. 10, f. 149v
Podvisoki	8.6.1430.	13.6.1430.	5	14.6.1430.	1	sv. 10, f. 155v
Podvisoki	12.6.1430.	17.6.1430.	5	18.6.1430.	1	sv. 10, f. 160v
Lovnac	15.6.1430.	18.6.1430.	3	22.6.1430.	4	sv. 10, f. 168r
Sutjeska	18.6.1430. 19.6.1430.	24.6.1430.	6 5	26.6.1430.	2	sv. 10, f. 171v
-	-	-	-	1.7.1430.	-	sv. 10, f. 175v
Podkreševo	2.7.1430.	5.7.1430.	3	7.7.1430.	2	sv. 10, f. 177v
Podprozor	8.7.1430.	12.7.1430.	4	15.7.1430.	3	sv. 10, f. 182r
Podvisoki	27.7.1430.	31.7.1430.	4	2.8.1430.	2	sv. 10, f. 189r
Sutjeska	31.7.1430.	3.8.1430.	3	7.8.1430.	4	sv. 10, f. 205v
Sutjeska	7.8.1430.	12.8.1430.	5	14.8.1430.	2	sv. 10, f. 193r
Podvranduk	16.8.1430.	21.8.1430.	5	25.8.1430.	4	sv. 10, f. 201v
Sutjeska	21.8.1430.	27.8.1430.	6	1.9.1430.	5	sv. 10, f. 204r
Sutjeska	8.9.1430.	14.9.1430.	6	18.9.1430.	4	sv. 11, f. 40r
Sutjeska	9.9.1430.	14.9.1430.	5		9	
Podvisoki	13.9.1430.		-		5	
Podvisoki	29.10.1430.	3.11.1430.	5	7.11.1430.	4	sv. 11, f. 40v
-	-	-	-	28.12.1430.	-	sv. 11, f. 14r
Podvisoki	29.12.1430.	3.1.1431.	5	5.1.1431.	2	sv. 10, f. 14v

Tablica 3. Pisma poklisara Benedikta de Gundula i odgovori dubrovačkih vlasti¹⁴⁸

Mjesto iz kojega je poklisar odaslao pismo	Datum kada je poklisar odaslao pismo	Datum kada je pismo primljeno u Dubrovniku	Trajanje puta (u danima)	Datum kada su dubrovačke vlasti dale uputstvo ili odgovorile poklisaru	Duljina čekanja odgovora (u danima)	Signatura (<i>Lettere di Levante</i>)
-	-	-	-	30.4.1430.	-	sv. 10, f. 113r
Cernica	5.5.1430.	7.5.1430.	2	9.5.1430.	2	sv. 10, f. 127v
Sutjeska	8.5.1430.	11.5.1430.	3	13.5.1430.	2	sv. 10, f. 132v
Sokol	13.5.1430.	16.5.1430.	3	18.5.1430.	2	sv. 10, f. 136v
-	19.5.1430.	24.5.1430.	5	28.5.1430.	3/4	sv. 10, f. 139r
Samobor	23.5.1430.	28.5.1430.	5	3.6.1430.	6	sv. 10, f. 145r
	25.5.1430.		3			
Samobor	31.5.1430.	5.6.1430.	5	7.6.1430.	2	sv. 10, f. 146v
Samobor	3.6.1430.	7.6.1430.	4	10.6.1430.	3	sv. 10, f. 151r
Samobor	6.6.1430.	10.6.1430.	4	12.6.1430.	2	sv. 10, f. 154r
Samobor	10.6.1430.	13.6.1430.	3	14.6.1430.	1	sv. 10, f. 156v
-	-	-	-	18.6.1430.	-	sv. 10, f. 161v
-	12.6.1430.	17.6.1430.	5	20.6.1430.	3	sv. 10, f. 166r
	13.6.1430.		6			
-	16.6.1430.	20.6.1430.	4	23.6.1430.	3	sv. 10, f. 169r
Kukanj	19.6.1430.	-	-	26.6.1430.	-	sv. 10,
	18.6.1430.	26.6.1430.	6		0	f. 170v-171r
	20.6.1430.	26.6.1430.	6		0	
-	24.6.1430.	29.6.1430.	5	30.6.1430.	1	sv. 10, f. 173r
-	25.6.1430.	30.6.1430.	5	1.7.1430.	1	sv. 10, f. 173v
-	27.6.1430.	4.7.1430.	7	7.7.1430.	3	sv. 10, f. 178r
	30.6.1430.		4			
Kukanj	10.7.1430.	13.7.1430.	3	14.7.1430.	1	sv. 10, f. 180r
Samobor	19.7.1430.	26.7.1430.	7	27.7.1430.	1	sv. 10, f. 184v
Kozman	26.7.1430.	29.7.1430.	3	1.8.1430.	3	sv. 10, f. 187r
Sokol	30.7.1430.	2.8.1430.	3	2.8.1430.	0	sv. 10, f. 188v
-	-	-	-	7.8.1430.	-	sv. 10, f. 205r
-	4.8.1430.	8.8.1430.	4	12.8.1430.	4	sv. 10, f. 191v
	5.8.1430.		3			
-	7.8.1430.	<i>questi proximi di passadi</i>	-	16.8.1430.	-	sv. 10, f. 195r
	8.8.1430.					
	9.8.1430.					
	11.8.1430.					

¹⁴⁸ Usp. E. Kurtović, *Veliki vojvoda*: 459-462.

Mjesto iz kojega je poklisar odaslao pismo	Datum kada je poklisar odaslao pismo	Datum kada je pismo primljeno u Dubrovniku	Trajanje puta (u danima)	Datum kada su dubrovačke vlasti dale uputstvo ili odgovorile poklisaru	Duljina čekanja odgovora (u danima)	Signatura (<i>Lettere di Levante</i>)
-	-	18.8.1430.	-	19.8.1430.	1	sv. 10, f. 196v
Cernica	17.8.1430. 20.8.1430.	(<i>questi</i>) 24. 8.1430.	7 4	24.8.1430.	0	sv. 10, f. 199r
-	25.8.1430. 28.8.1430.	27.8.1430. 30.8.1430.	2 2	2.9.1430.	6 3	sv. 10, f. 207v
Nevesinje	8.9.1430.	-	-	12.9.1430.	-	sv. 11, f. 1r
-	10.9.1430.	<i>questi da passadi</i>	-	18.9.1430.	-	sv. 11, f. 2v
Nevesinje	15.9.1430. 18.9.1430.	-	-	23.9.1430.	-	sv. 11, f. 4r
-	- 27.9.1430.	<i>questi da passadi</i> 29. 9.1430.	- 2	30.9.1430.	- 1	sv. 11, f. 5r
-	2.10.1430.	4.10.1430.	2	6.10.1430.	2	sv. 11, f. 6v
-	10. 10.1430.	14.10.1430.	4	20.10.1430.	6	sv. 11, f. 7v
-	25.10.1430.	30.10.1430.	5	7.11.1430.	8	sv. 11, f. 9r
-	13.11.1430.	18.11.1430.	5	22.11.1430.	4	sv. 11, f. 10r
-	28.11.1430.	4.12.1430.	6	7.12.1430.	3	sv. 11, f. 12r
-	-	-	-	28.12.1430.	-	sv. 11, f. 13r
Ključ, kod Cernice	1.1.1431. 1.1.1431.	3.1.1431. 4.1.1431.	2 3	6.1.1431.	3 2	sv. 11, f. 15r
	-	7.2.1431.	-		9.2.1431.	
-	-	17.2.1431.	-	21.2.1431.	4	sv. 11, f. 42r
-	22.2.1431. 23.2.1431.	24.2.1431. 25.2.1431.	2 2	28.2.1431.	4 3	sv. 11, f. 42v
-	4.3.1431.	6.3.1431.	2		10.3.1431.	

Tablica 4. Pisma poklisara Ivana de Gundula i Nikole de Georgio i odgovori dubrovačkih vlasti

Mjesto iz kojega je poklisar odaslao pismo	Datum kada je poklisar odaslao pismo	Datum kada je pismo primljeno u Dubrovniku	Trajanje puta (u danima)	Datum kada su dubrovačke vlasti dale uputstvo ili odgovorile poklisaru	Duljina čekanja odgovora (u danima)	Signatura (<i>Lettere di Levante</i>)
-	-	-	-	25.11.1431.	-	sv. 11, f. 63v
Jajce	31.12.1431.	7.1.1432.	7	19.1.1432.	12	sv. 11, f. 68r
Sutjeska	7.1.1432.	30.1.1432.	23	23.2.1432.	24	sv. 11, f. 73v
	14.1.1432.	1.2.1432.	18		22	
	7.2.1432.	14.2.1432.	7		9	
	28.1.1432.	-	-		-	
-	19.2.1432.	26.2.1432.	7	1.3.1432.	3	sv. 11, f. 75v
Sutjeska	21.3.1432.	3.4.1432.	13	6.4.1432.	3	sv. 11, f. 84r
Glavice	7.4.1432.	13.4.1432.	6	17.4.1432.	4	sv. 11, f. 86v
Sutjeska	3.5.1432.	8.5.1432.	5	14.5.1432.	6	sv. 11, f. 91r
-	23.5.1432.	30.5.1432.	7	6.6.1432.	7	sv. 11, f. 97v
	27.5.1432.	30.5.1432.	3		7	
	31.5.1432.	6.6.1432.	6		0	
Fojnica	17.6.1432.	20.6.1432.	3	22.6.1432.	2	sv. 11, f. 98v
-	2.7.1432.	13.7.1432.	11	16.7.1432.	3	sv. 11, f. 103r
	10.7.1432.	13.7.1432.	3		3	
-	-	-	-	28.10.1432.	-	sv. 11, f. 115v
Borač	26.11.1432.	1.12.1432.	5	3.12.1432.	2	sv. 11, f. 123v
Podborač	19.12.1432.	24.12.1432.	5	29.12.1432.	5	sv. 11, f. 126v
Sutjeska	1.1.1433.	10.1.1433.	9	17.1.1433.	7	sv. 11, f. 128r
Sutjeska	29.1.1433.	2.2.1433.	4	22.2.1433.	24	sv. 11, f. 132v
Sutjeska	31.1.1433.	7.2.1433.	7		22	
Prozor	13.2.1433.	20.2.1433.	7		8	
Sutjeska	4.3.1433.	10.3.1433.	6	12.3.1433.	2	sv. 11, f. 135r
Medviđa	19.3.1433.	24.3.1433.	5	28.3.1433.	4	sv. 11, f. 137v
-	-	-	-	2.4.1433.	-	sv. 11, f. 138v
-	-	-	-	13.4.1433.	-	sv. 11, f. 140r
Borač	6.4.1433.	10.4.1433.	4	13.4.1433.	3	sv. 11, f. 141r
Podborač	28.4.1433.	4.5.1433.	6	5.5.1433.*		sv. 11, f. 144r
Podzvor- nik	29.4.1433.	4.5.1433.	5	9.5.1433.**	5	sv. 11, f. 144v

* Uputstvo Ivanu de Gundula kod vojvode Radoslava.

** Uputstvo Nikoli de Georgio kod bosanskog kralja Tvrtka II.

COMMUNICATION METHODS AND TECHNIQUES BETWEEN THE RAGUSAN GOVERNMENT AND ITS ENVOYS IN THE NEGOTIATIONS FOR THE EXPANSION OF DUBROVNIK'S BORDERS

VALENTINA ZOVKO

Summary

Timely possession of the full and precise information about the context in which the diplomatic negotiations for territorial expansion were being held at the end of the fourteenth and in the first half of the fifteenth century enabled the Ragusan authorities to articulate properly their future decision. The envoys updated the government on the course and results of the negotiations, while the government furnished them with the necessary instructions. The correspondence varied considerably in terms of dynamics, being most intensive when the negotiations reached their peak or during critical moments for Dubrovnik. The regular exchange of correspondence was often brought to a halt due to epidemics, hostilities, and other impediments known to have accompanied medieval travellers. The Ragusan authorities sometimes temporised so as to avoid ill judgement and undesirable developments, especially during great social and political changes. The importance of information was particularly evident in the situations when the Ragusan envoys resorted to its selective presentation or withholding from the person at the court of whom they negotiated. The need to report duly on every matter of potential interest to the government and not only on the circumstances surrounding the negotiations resulted in ever longer absence of the envoys from the city and their specialisation in a particular field and/or person. This finally led to the establishment of permanent missions abroad which marked the transition from medieval to modern diplomacy, the embryo of which was already manifest in the negotiations during the Konavle War (1430-1433).

